

NYULASSY ÁGNES

Magyarország és a második világháború

A cím olyan óriási témára utal, amely köteteket töltött meg, és valószínűleg még jónéhány történésznek ad élete végéig kenyeret. Itt most csak néhány gondolat felvetésére jut hely és idő. S mivel - nézetem szerint - objektív történetírás nincs, ezért nézzék el nekem, ha némileg szubjektíven közelítem meg a témát.

Miért lépett Magyarország a második világháborúba?

Trianon után szinte természetes volt, hogy Magyarországon valamennyi politikai erő célként tűzte ki a revíziót, az elvesztett területek - mint Felvidék, Erdély, Bácska, Bánát stb. - visszaszerzését. A békés revízió gondolatánál erősebbnek bizonyult a fegyveres területvisszaszerzés. A harmincas években már előkészületeket tettek rá; az ipari termelés átállítása - főleg az 1938-as győri programmal kezdődően - hadiipari termelésre, a fegyverkezési egyenjogúság elnyerésére irányuló tárgyalások a kisantant országaival (az 1938-as bledi egyezmény), majd az első ill. második bécsi döntés már a revízió megvalósulását jelentette. Nem saját erőből, hanem az olasz és német döntőbírság által kaptuk vissza a Felvidéket, Erdély egy részét és Kárpátukrajnát. E területek ára a "tengely oldalán" való elköteleződés volt. Ez azonban még közel sem volt egyértelmű, ugyanis az angol orientáció időről időre megerősödött. Mutatja ezt Teleki gróf politikája is, amely a revízió megvalósítása érdekében a németeknek adott engedményeket; ugyanakkor kinosan ügyelt arra is, hogy az angol politikusok miként reagálnak a lépéseinkre. Végül döntésképtelenné vált a Jugoszlávia megtámadását ösztökélő német és magyar hadvezetés és ebbéli szándékunktól visszatartani igyekvő angolszász ill. magyar erők között. Teleki a politika áldozata lett, mely politika ingoványos talajnak bizonyult az ő tiszta eszméinek. Magyarország útja egyenesen vezetett a háborúba, amely 1941. április 11-én Jugoszlávia megtámadásával történt. Most már megszállhattuk a délvidéki területeink egy részét is.

Mi volt Magyarország feladata ebben a háborúban?

"Rövidesen sor kerül egy német-orosz háborúra, amelyben nekünk kötelességünk részt venni" - mondta Werth Henrik, a vezérkar akkori főnöke. Tehát a Szovjetunió elleni háborúban mint antikomintern paktum tagja, mint a kommunizmus ősellensége vettünk részt a "hézagmentes keleti arcvonal" részeként. S ahogy Náray Antal fogalmazott a naplójában, a "magyar hadvezetés a Donnál akarta megvédeni a haza határait", bármennyire is próbálta Bárdossy László miniszterelnök visszatartani őket.

A magyar hadvezetés harcrakészsége, németbarátsága erősnek bizonyult, amelyet természetesen nem hagyott figyelmen kívül Hitler vezérkara. Hitler a háború elején mellőzni igyekezett a magyarokat megbízhatatlanságuk miatt (az angolszászokkal fenntartott kapcsolataik tették azzá), később a német erők gyengülésével aztán egyre

nagyobb áldozatokat követelt mind a magyar gazdaságtól, mind a magyar hadvezetéstől. Keitel tábornok magyarországi látogatásainak következménye az lett, hogy a 2. magyar hadsereget a keleti frontra, a Donhoz vitték. Köztudott milyen körülmények között vívta harcát ez a hadsereg, mely már az induláskor fegyver- és emberhiánnyal küszködött, majd a "legendás" orosz tél és a partizánok ritkították sorait. Mire a szovjet sereg támadását kellett volna visszaverni, addigra szinte teljesen harcképtelenné váltak Jány Gusztáv katonái. Sem meleg ruha, sem meleg étel, sem fegyver, de még a tisztok sem tudtak harci kedvet tölteni ebbe a puszta embertömegbe. Az orosz csapatoknak gyerekjáték volt áttörni a gyenge magyar vonalon. Bekerítették és felmorzsolták őket. 1942-43 a szovjet hadsereg megerősödésének ideje volt, mely a keleti fronton fordulatot hozott. Ettől kezdve a németek és szövetségeseik hátrálásra, védekezésre kényszerültek: A 2. magyar hadseregnek csak töredéke térhetett haza, mert aki már említett szörnyűségeket túlélte, annak is egy része orosz hadifogságba esett vagy a visszavonulás során pusztult el a nagy hidegben, s nem ritkán a szövetségek német katonák gofói által.

Később, 1944-ben már a Kárpát-vonal megtartására sem volt erőnk. A II., III., IV Ukrán front feltartózhatalanul vonult Európa belsejébe. 1944 szeptemberétől megkezdődött Magyarország ún. felszabadítása, melyet inkább Magyarország megszállásának neveznék, ha már a szövetséges nagyhatalmak is megszállási és nem felszabadítási zónákról beszéltek.

Miért is nem sikerült megszabadulnunk a németektől?

Németországnak nélkülözhetetlenül szüksége volt Magyarországra attól a pillanattól kezdve, hogy a hitleri tervek gyakorlati megvalósítása megkezdődött. Szüksége volt rá az élelmiszerellátás miatt, hiszen óriási készleteket szállítottunk a német hadseregnek. Iparinövény (kukorica, napraforgó, gabona, cukorrépa) termelésünk a hadsereg érdekeit szolgálta, majd 1942-ben Jurcsák Béla által hozott beszolgáltatási rendelet nyomán beszerzett élelmiszer egy része is a németekhez vándorolt. Szerződés határozta meg, hogy a kőolaj 50%-át, a bauxit 90%-át, a kenyérgabona 80%-át szállítják el a németek. Mikor Németországot már rendszeresen bombázták a szövetségesek, a hadiszempontból legfontosabb gyárakat hazánkba telepítették. De nem szabad kifelejteni azt a tényt sem, hogy a német munkáshiányt is Magyarországról igyekeztek pótolni. Kezdetben a legjobb szakembereket vitték el, később nem válogattak; nőket, betanított munkásokat, munkaszolgálatosokat. stb is alkalmaztak. 1942-43-ban mintegy 25 000 fő dolgozott németországi gyárakban.

A közlekedési útvonalak a német haderő szállításához voltak szükségesek. Még Lengyelország lerohanásakor ellent tudtak állni - Teleki jóvoltából - az ilyen irányú német követeléseknek. Ugyanakkor Jugoszlávia lerohanása már magyar segítséggel történt.

S mire nem voltak jók ezek a vasutak ill. közutak?

A háború végén a németek visszavonulásakor - nyilas segítséggel - megkezdődött a gyárak leszerelése és elszállítása, a Műkincsek, a Nemzeti Bank aranytartalékainak

elrablása... De még előtte a zsidódeportálást is ezeken a közlekedési eszközökön hajtották végre. Bár a deportálás a zsidók és magyarok költségén történt, a náci vezetés mégis egy-egy deportáltért 5 000 márkát számított fel a magyar kormányra. Igaz, megfizetnünk készpénzzel nem kellett, mert leírták önhatalmúlag abból az óriási összegből, mintegy 5 milliárd pengőből, amivel az áruszállításokért tartoztak.

Tehát a végsőkéig szüksége volt Németországnak Magyarországra, és nem engedhette meg, hogy idő nap előtt elveszítse szövetségét. Pedig a magyar kormány egy része 1942-től Kállay Miklós miniszterelnökké választásától komolyan foglalkozott a háborúból való kiugrás kérdésével. Próbálkozásai azonban nem voltak eredményesek. Túlfent taktikusan, a magyar érdekek maximális megtartásával akartak kiszállni a háborúból. Azt pedig semmiképpen nem akarták tudomásul venni, hogy a nagyhatalmak már eldöntötték maguk között, kinek-kinek mely terület kerül fennhatósága alá. Ezek szerint nekünk fegyverszüneti tárgyalásokat a Szovjetunióval kellett volna folytatni. De a "vörös rém"-től, a kommunizmustól való rettegés eltántorította a magyar politikusokat atól, hogy tárgyalóasztalhoz üljenek a szovjetekkel és feltétel nélkül megadják magukat. Így 1944 szeptemberében - októberében jutott csak el a magyar kormányküldöttség Moszkvába, amikor az orosz csapatok már Magyarország egy részét elfoglalták... Horthy Miklós kiugrási kísérlete nem sikerülhetett 1944. október 15-én, mert egyrészt igen rosszul lett előkészítve, másrészt mert nem akarták sem az oroszok, sem a németek...

Miért nem sikerült megszabadulnunk az oroszoktól?

A válasz nagyon egyszerű: a Szovjetunió terjeszkedni akart. Bizonyítja ezt a Sztálin - 1941 decemberében Moszkvában folytatott tárgyalása Eden angol külügyminiszterrel, melynek során fény derül arra, hogy - bár a szovjet hadsereg vészes helyzetben van - Besszarábia és a lengyel, ukrán területek fejében Romániának és Csehszlovákiának határait a magyarok rovására akarja kiterjeszteni. Magyarországra tehát szükség van, mint Németország utolsó "csatolására", akit a háború után bűnösnek lehet kikiáltani, s büntetés nélkül újra megcsonkítani (még a trianoni határokat is megszabdalva). Ezért is nem tárgyaltak olyan készségesen 1944 októberében a magyar küldöttséggel. Gróf Teleki Géza - aki szintén a küldöttség tagja volt, - naplójában leírja, miként húzták-halasztották az időt a szovjet elvtársak, miközben idehaza dühöngött a nyilas uralom és a szovjet csapatok egyre több területet foglaltak el. Így igyekezve minden lehetőséget megszüntetni, ami alapján Magyarország a béketárgyalások idején bármilyen méltányosságra számíthatott volna. Álljon erre példaként Teleki Géza jegyzete: "ahogy Benes 1943 márciusában adta az egész világ tudtára Szent-Györgyi Albert isztambuli útját, - 1944. okt. 11-én, tehát a legtragikusabb időpontban, a moszkvai rádió is közölte az egész világgal (sz.jgy: Németországgal is, bár amúgy is tudott róla!), hogy Magyarország fegyverszünetet kért és tette annak ellenére, hogy a szovjet kormány titoktartást fogadott..."

Miért tudott a Szovjetunió ekkora befolyást szerezni a közép-kelet-európai térségben?

Csak egy magyarázat a több megokolási lehetőség közül. A Brit Birodalom széthullóban van. Anglia nem rendelkezik olyan emberanyaggal, hogy akaratának érvényt tudjon szerezni, s az életet döntő módon befolyásolni tudná olyan területen, amelyet több mint 1 000 kilométer választ el a szigetországtól, amelyhez életbevágó érdekei nem fűződnek, s amely közvetlen szomszédságban fekszik annak az immár 1943 óta nagyhatalomnak számító országnak, amely esetleg veszélyeztethetné még meglevő gyarmati érdekeltségeit. Hasonló indokok (csak távol-keleti térségben) miatt nem áll ki jobban a közép-kelet-európai régió országai mellett az Egyesült Államok sem.

Így kap Szövetséges Ellenőrző Bizottságban a Szovjetunió döntő szerepet a térségünkben. Ezzel megkezdődik Magyarország másik irányú kifosztása, és egy olyan rendszer előkészítése, mely hatalomra jutásával torz gazdaságot, társadalmat, torz szellemi és politikai életet hoz létre.

Kinek volt jó ez a háború?

Erre nehéz lenne válaszolni. Az viszont tény, hogy Magyarországnak semmi haszna nem származott belőle. Embervesztésünk elérte az egy milliót, ezzel meghaladta Franciaországét. Anyagi kárunk 4,5 milliárd dollárra tehető, ez a nemzeti vagyon 40%-át jelentette. És itt hagyott a háború sok-sok megoldatlan kérdést, meghasonlott embert, csonka családokat, árva gyerekeket...